

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 3 mars 1939 kl. 5 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion angående användningen av
allmänna arvsfondens medel.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 243, har herr *Lundqvist m. fl.* anhållit, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att arvsfondens medel måtte i större utsträckning än hittills användas dels som direkt stöd åt barnrika familjer, dels som stipendier för studier och yrkesutbildning.

Beträffande de skäl som motionärerna anfört till stöd för sin anhållan får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionen.

Allmänna arvsfonden skapades i samband med införandet av den nya arvs- lagstiftningen. Genom denna lagstiftning blevo — på sätt närmare framgår av hithörande bestämmelser i lagen den 8 juni 1928 om arv, vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1929 — kusiner och avlägsnare skyldemän uteslutna från arvsrätt. Finnes ej närmare skyldeman, skall, jämlikt stadgande i 5 kap. 1 § nämnda lag, arvet tillfalla »en fond, benämnd allmänna arvsfonden».

De närmare bestämmelserna om fondens ändamål och förvaltning m. m. återfinnas i en särskild lag den 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden, vilken lag likaledes trädde i kraft den 1 januari 1929. Enligt 1 § i denna lag skall den egendom, som i arv tillfaller fonden, så ock egendom, som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, utan sammanblandning med andra medel förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond »för främjande av barns och ungdoms vård och fostran». I samma lagrum stadgas vidare, att av medel, som under ett räkenskapsår influtit, en tredjedel skall vid årets utgång läggas till fonden samt att återstoden skall jämte årets avkastning från och med nästföljande år vara tillgänglig för utdelning. I 2 § givas bestämmelser om meddelande av understöd ur fonden. Enligt dessa bestämmelser skall understöd utdelas av Konungen, därvid skall iakttagas, att understöd ej må lämnas för åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun. Härjämte meddelas föreskrift om att tillgängliga medel må, såvitt omständigheterna därtill föranleda, läggas till fonden.

I det förslag till lag om allmänna arvsfonden, som år 1925 avgavs av lagberedningen i samband med dess förslag till lag om arv, föreslogs, att fonden skulle användas »för understöd av åtgärder till främjande av samhällets bar-

navård» samt att för utdelning tillgängliga medel i första hand skulle tilldelas kommuner eller landsting, som ville för barns vård och uppfostran inrätta anstalter, vilkas bekostande icke enligt lag ålåg kommunen eller landstinget. Därest ansökan från kommun eller landsting ej föreläge eller sådan ansökan prövades icke kunna bifallas, skulle tillgängliga medel kunna tilldelas förening eller stiftelse, vilkens verksamhet finge anses vara till gagn för samhällets barnavård. I sin motivering till de sålunda föreslagna bestämmelserna, vilka anknöto till lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård, erinrade lagberedningen om att nämnda lag i 5 kap. innehölle bestämmelser om anstalter för barnens vård och uppfostran och att dessa anstalter utgjordes av barnhem och skyddshem. Lagberedningen framhöll vidare, hurusom upprättandet av de senare anstalterna, vilka avsåge beredande av uppfostran åt vanartade barn, gjorts obligatoriskt för varje landstingsområde samt för varje stad, som ej deltog i landsting, medan i fråga om barnhemmen — vilka utgjordes av dels för stadigvarande vård och uppfostran av barn avsedda anstalter, som icke vore att hänföra till skyddshem eller allmän uppfostringsanstalt, och dels s. k. upptagningshem, d. v. s. anstalter för tillfällig vård och observation av barn eller för vård av späda barn och deras mödrar — icke föreskrivits någon motsvarande skyldighet utan överlämnats åt kommunerna och landstingen att i samarbete med den enskilda offervilligheten förfara allteftersom förhållandena krävde. Med hänsyn härtill och då enligt ett vid ifrågavarande tidpunkt på Kungl. Maj:ts prövning beroende förslag till omorganisation av allmänna barnhusets verksamhet barnhuset skulle äga stödja upprättandet av barnhem huvudsakligen genom bidrag till driftkostnaderna, borde enligt lagberedningens mening härtill komma bidrag från arvsfonden till anläggningar av sådana hem; härigenom skulle en avsevärd ekonomisk hjälp kunna bringas kommunerna i deras strävanden för den samhälleliga barnavården.

Vid den sedermera av lagrådet företagna granskningen av lagberedningens ifrågavarande förslag gjordes icke någon anmärkning mot detsamma, såvitt avsåg reglerna för arvsfondens användning.

I de yttranden, som härefter avgåvos över förslaget av direktionen för allmänna barnhuset och av statens inspektör för fattigvård och barnavård, gjordes gällande, att fondens ändamål enligt förslaget vore alltför begränsat. Bestämmelserna om arvsmedlens användning borde enligt den senares mening erhålla en formulering, som möjliggjorde, att medel kunde erhållas till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som avsåges i 2 § 2 mom. av lagen om samhällets barnavård och som sålunda ej enligt lag ålåg kommuner eller landsting. Härigenom skulle understöd kunna lämnas ej allenast åt barnhem och anstalter till stöd för hemuppfostran — till vilka finge räknas barnkrubbor, barnträdgårdar, arbetsstugor, barnavärn etc. — utan även exempelvis till barnavårdscentraler, anordningar för undervisning i barnavård samt andra åtgärder, som kunde befinnas ändamålsenliga.

I samband med anmälan i statsrådet av lagrådets yttrande anförde dåvarande departementschefen, statsrådet Thyren, bland annat, att allmänna arvsfondens uppgift skulle vara att främja sådana allmännyttiga ändamål, som regelmässigt tillgodosåges icke genom anslag av allmänna medel utan på den privata offervillighetens väg. Departementschefen hade icke kunnat helt ansluta sig till beredningens uppfattning om användningen av fondens medel. I det förslag departementschefen framlade hade därför ändamålet för fonden angivits på ett i viss mån avvikande sätt. — Efter en redogörelse för innehållet i de av direktionen för allmänna barnhuset och av statens inspektör för fattigvård och barnavård avgivna yttrandena anförde departementschefen vidare: Av dessa uttalanden, vilka gjorts efter det lagrådets yttrande avgivits, framgår, att behovet av att inrätta nya barnhem och upptagningshem för ändamål, som avses i lagen om samhällets barnavård, är vida mindre än man tidigare haft anledning antaga. Vid sådant förhållande synes det vara väl grundat att giva bestämmelsen om användandet av arvsfondens medel en mera vidsträckt avfattning än den föreslagna. På sätt statens inspektör för fattigvård och barnavård yttrat, bör understöd ur fonden lämpligen kunna utgå till alla sådana åtgärder till barns och ungdoms välfärd, som avses i lagen om samhällets barnavård. Vidare synes — särskilt om det skulle visa sig att avsevärdare belopp komme att inflyta till fonden — hinder icke böra möta mot användande av fondens medel till sådana åtgärder för befrämjande av barns och ungdoms fostran, som icke falla inom den sociala barnavården, exempelvis till utdelande av studiebidrag. I enlighet med vad nu anförts, har i lagtexten fondens ändamål angivits vara att främja barns och ungdoms vård och fostran. Därjämte har föreslagits, att understöd ej må lämnas för åtgärd, vars bekostande enligt lag åligger stat och kommun, vari då inbegripes jämväl landsting.

Det för riksdagen år 1928 framlagda lagförslaget hade i vad angår fondens ändamål samma lydelse som den nu gällande lagen.

I en vid 1931 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 45, hemställde herr Pehrsson i Göteborg, att riksdagen ville besluta, att allmänna arvsfondens medel finge användas till främjande av barns och ungdoms vård och fostran även genom understöd åt barnrika familjer. I anledning av denna motion, vilken icke föranledde till någon riksdagens åtgärd, uttalade första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande, nr 10, att då lagens ord »främjande av barns och ungdoms vård och fostran» icke uteslöte att dylik hjälp lämnades jämväl inom hemmet, redan med gällande bestämmelser möjlighet funnes att med hänsyn till fondens ställning i skäligen mån tillgodose det i motionen angivna syftet.

I en under hösten 1938 utkommen *broschyr*, författad av f. d. kanslirådet G. H. von Koch och t. f. andre kanslisekreteraren J. H. Rooth, har lämnats

en orientering rörande allmänna arvsfonden och användningen av dess medel. I broschyren hava bl. a. intagits följande statistiska uppgifter:

Tabell I. Dispositionen av arvsfondens medel.

Disposition av influtna medel				Disposition av för utdelning tillgängliga medel		
Räkenskaps- år	Tillgång	Disposition		Räkenskaps- år	Utdelade medel	Ej dispon- nerade medel
	Influtna arvsmedel och räntor	Fonde- rade medel	För utdel- ning till- gängliga medel			
1	2	3	4	5	6	7
1929/1930	137 314	145 011	192 303	1930/1931	92 285	18
1930/1931	543 463	178 337	365 125 94	1931/1932	312 112 89	53 013 05
1931/1932	1 217 441	389 491	827 949 91	1932/1933	555 310	272 639 91
1932/1933	996 243	306 424	689 819 07	1933/1934	481 342	208 477 07
1933/1934	826 364	247 816	578 547 32	1934/1935	467 740	110 807 32
1934/1935	881 797	258 382	623 415 20	1935/1936	571 081	54 177 11
1935/1936	1 651 382	510 459	1 139 081 13	1936/1937	919 108 39	221 892 74
1936/1937	1 081 980	300 249	779 810 70	1937/1938	915 109	—
1937/1938	1 025 947	553 987	470 576 24	1938/1939	—	—
Summa	8 361 932	2 790 156	5 556 628 51		4 314 088 28	786 611 07

Fondens kapital uppgick således den 30 juni 1938 till 2 790 156 kr.

Tabell II. Fördelningen av de ur arvsfonden utdelade medlen.

Räkenskaps- år	Understöd till institutioner			Understöd till enskilda		Summa
	Barnhem	Anstalter till stöd för hemupp- fostran	Diverse institu- tioner	Barnrika familjer	Studier och yrkesutbild- ning	
1	2	3	4	5	6	7
1930/1931	69 600	2 000	12 000	8 685	—	92 285
1931/1932	153 817 89	61 000	38 200	56 650	2 445	312 112 89
1932/1933	294 450	45 400	119 030	85 680	10 750	555 310
1933/1934	243 240	133 300	44 347	41 440	19 015	481 342
1934/1935	204 390	139 700	99 300	600	23 750	467 740
1935/1936	277 126	142 040	81 620	400	69 895	571 081
1936/1937	240 993 39	464 840	109 855	3 315	100 105	919 108 39
1937/1938	434 164	243 400	118 335	7 200	112 010	915 109
Summa	1 917 781 28	1 231 630	622 687	203 970	337 970	4 314 088 28

Med »anstalter till stöd för hemuppfostran» (kol. 3) avses barnavårdscen-
traler, barnkrubbor, barnträdgårdar och sommarkolonier för barn. Inom
gruppen »diverse institutioner» (kol. 4) hava sammanförts en mångfald stif-

¹ T. o. m. 1929/1930.

² Inklusive återlevererade understöd.

telser, föreningar och andra sammanslutningar av sinsemellan mycket olika beskaffenhet.

Beträffande fördelningen av understöd till enskilda lämnas i broschyren följande redogörelse:

»Understöden direkt till enskilda, som tillsammans uppgå till ett icke obetydligt belopp, ha i tabellen å sid. 27¹ redovisats under rubrikerna 'barnrika familjer' samt 'studier och yrkesutbildning'. Understöden till de barnrika familjerna ha efter hand minskats, delvis till följd av att stora svårigheter mött såväl när det gällt att bland ett stort antal sökande utvälja de mest meriterade, som med avseende å kontrollen över användningen av beviljade understöd. På de senaste åren ha därför, som tabellen också i viss mån utvisar, understöd för detta ändamål beviljats endast i ett fåtal fall. I stället har arvsfonden kommit att allt mer inrikta sig på att bistå ungdom, som icke på annat sätt kan erhålla hjälp till studier eller yrkesutbildning. Såsom inledningsvis framhållits förutsattes ju redan vid arvsfondens tillkomst, att så skulle kunna ske.

Större delen av de sedan budgetåret 1935/1936 beviljade studieunderstöden utgöres av medel, som årligen anvisats till *stipendier* åt lärjungar vid allmänna läroverk, statens normalskola för flickor, kommunala mellanskolor, flickskolor och gymnasier, högre folkskolor, tekniska läroverk och statsunderstödda handelsgymnasier. Enligt särskilda för varje år utfärdade föreskrifter ha dessa stipendier utgått med belopp mellan 200 och 600 kronor för läsår samt endast till behövande välartade och begåvade lärjungar i åldern under 21 år. Ansökan om stipendium skall ingivas till rektor vid den läroanstalt, där studierna skola bedrivas och ansökningstiden utgår under maj månad näst före det läsår, för vilket stipendium sökes. Sedan lärarkollegierna och skolöverstyrelsen yttrat sig över samtliga inkomna ansökningar, beslutar Kungl. Maj:t om stipendiernas fördelning. Under 1937 utdelades på detta sätt stipendier till 235 lärjungar vid 158 olika läroanstalter (1935 157 respektive 84 och 1936 205 respektive 135). Det torde knappast kunna råda delade meningar om betydelsen av dessa bidrag till ungdomens studier. Ändamålet är så mycket mer behjärtansvärt som de kategorier studerande, det här är fråga om, i många fall troligen skulle varit nödsakade att avbryta sina studier, därest icke arvsfonden kunnat träda hjälpende emellan.

Även för andra studier än de nu nämnda samt för praktisk utbildning i olika yrken har arvsfonden lämnat åtskilliga bidrag. Ehuru ansökningarna om bidrag för dessa ändamål bedömas från fall till fall, ha dock, liksom vid prövningen av ansökningar från institutioner, vissa principer småningom utbildats. Sålunda upprätthållas t. ex. vissa krav med avseende på utbildningens beskaffenhet och sökandens personliga kvalifikationer.

I det förra hänseendet gäller som regel, att understöd anses böra komma i fråga endast, om utbildningen kan antagas vara ägnad att sätta sökanden i stånd att för framtiden försörja sig. Till följd härav bruka understöd vanligen icke beviljas, då utbildningstiden är av kortare varaktighet än fem månader. Vidare kräves i allmänhet, att utbildningen bedrivs vid någon statlig eller statsunderstödd läroanstalt samt att det ej är fråga om utbildning, till vilken bidrag kan erhållas av andra statsmedel, exempelvis i form av statens räntefria studielån. Bland annat av dessa skäl ha understöd till

¹ Tabell II i utskottets utlåtande.

akademiska studier endast undantagsvis förekommit. Däremot ha i en del fall understöd givits för bedrivande av studier per korrespondens för avläggande av student- eller realexamen. Under de senaste två åren ha vidare ett antal behövande elever vid kommunala och enskilda yrkesskolor samt lanthushållsskolor — utöver gängse statsstipendier (respektive elevunderstöd) — tilldelats smärre bidrag ur arvsfonden.¹ I enstaka fall ha slutligen understöd beviljats bland annat för utbildning till barnträdgårdslärarinna, för yrkesutbildning vid dövstumskola, för genomgående av kurs vid navigationsskola, för avläggande av lägre organistexamen, för genomgående av postexpeditörskurs samt för bortarbetande av talfel.

I fråga om kraven på sökandens personliga kvalifikationer må följande antydningar göras. Två grundläggande förutsättningar äro *att* sökanden ej fyllt 21 år samt *att* behov av understöd kan anses föreligga. Några allmänna regler för behovsprövningen kunna ej angivas, men hänsyn tages givetvis till alla kända omständigheter, som äro av beskaffenhet att inverka på frågans bedömande, såsom sökandens och hans föräldrars ekonomi samt omfattningen av deras försörjningsplikt m. m. För bedömande av hur stort bidrag sökanden är i behov av, kräves vidare kännedom dels om de kostnader, som äro förenade med utbildningen och dels om sökandens förmåga att på annat sätt anskaffa medel. Högre understöd än 600 kronor för ett läs- eller arbetsår bruka dock ej beviljas och detta har skett endast i undantagsfall. De oftast förekommande beloppen växla mellan 200 och 400 kronor, men även mindre understöd ha beviljats. En annan, icke mindre viktig förutsättning för erhållande av understöd är att sökanden kan visa eller i varje fall göra sannolikt, att han besitter sådana anlag för utbildningen, att han kan antagas komma att få verklig nytta av den i framtiden.»

I förevarande motion anföres bland annat följande:

»Även om gärna erkännes, att de ändamål, som främjas genom bidrag till kommuner och institutioner, i allmänhet äro högeligen behjärtansvärda, vill det dock förefalla, som om det ur olika synpunkter, såväl sociala som befolkningspolitiska, vore befogat att låta någon större del än vad nu är fallet av de samlade medlen direkt komma behövande familjer och enskilda till godo.

I viss utsträckning torde de ändamål, som f. n. främjas genom anslag till kommuner och institutioner av arvsfondsmedlen, kunna vederbörligen tillgodoses, utan att medel ur denna fond skola behöva tillgripas. Inrättandet av barnhem t. ex. synes i flertalet fall kunna och böra ombesörjas av vederbörande kommun utan att bidrag ur denna fond skall behöva lämnas. Vidare är att märka, att, såsom även i broschyren framhålles, tipsmedel numera finnas att tillgå i stor utsträckning just för ändamål, vartill bidrag ur arvsfonden hittills i betydande omfattning utgått till kommuner och institutioner.

Ej minst av de skäl, som ovan anförts, synes det motiverat att låta arvsfondens medel i betydligt större utsträckning komma behövande familjer och enskilda till del än vad f. n. är fallet. Såsom av den ovanstående tablån framgår, äro bidragen till de barnrika familjerna numera obetydliga. Här har, såsom också tablån visar, uppenbarligen under de senare åren skett en radikal förändring av medelsfördelningen till förfång just för de barnrika familjerna.

Det synes i hög grad angeläget och önskvärt, att här sker en återgång till

¹ Med hänsyn till att statsstipendierna och elevunderstöden numera utgå med högre belopp än förut torde emellertid framdeles bidrag ur arvsfonden icke vara att påräkna.

tidigare tillämpade principer med en betydligt vidgad understödsverksamhet beträffande just de familjer, där barnantalet är stort. En sådan omläggning av nu tillämpade principer synes ligga helt i linje med de syften, arvsfonden avsetts böra tjäna.

Även stipendierna för yrkesutbildning och studier synas böra göras till föremål för en något rikligare medelstilldelning. Ifrågasättas kan även, om de principer, som synas tillämpas vid handläggningen av dessa ansökningar, äro fullt ändamålsenliga eller om icke den praktiska utbildningen borde omhuldas och gynnas i högre grad än vad nu synes vara fallet och bidrag för ändamålet t. ex. utgå, även om utbildningstiden icke alltid är så lång. Det väsentliga är dock, att möjlighet och hjälp beredas de unga att bryta sig en bana och lägga grunden för en tryggad utkomst. Av broschyrens redogörelser liksom av upplysningar på annat håll framgår, att ansökningar om personliga understöd särskilt för praktisk yrkesutbildning i mycket stor utsträckning avslagits. Här synes alltså en omläggning böra ske.»

Motionärerna åsyfta att få till stånd ändring i tillämpningen vid utdelande av bidrag ur allmänna arvsfonden i fråga om dels understöd till barnrika familjer och dels bidrag till studier och yrkesutbildning. Vad först angår understöden till barnrika familjer framgår av den i utskottets redogörelse intagna tabell II, att dylika understöd efter utgången av budgetåret 1933/34 utdelats endast i ett mindre antal fall. Den ändring i principerna för utdelningen som sålunda inträtt läser huvudsakligen hava haft sin grund däri, att vid den tidigare tillämpningen stora svårigheter yppat sig att utdela understöden utan att ojämnheter, orättvisor eller misstag uppkommit. Det synes också uppenbart att med de begränsade medel, som — även om understöden till barnhem o. dyl. väsentligt minskades — här kunna komma i fråga, det icke är möjligt att rättvist tillgodose alla de barnrika familjer som kunna anses böra understödjas; fördelningen blir med nödvändighet mer eller mindre slumpartad. Då det åter gäller utdelning av bidrag till institutioner för inrättande av barnhem, barnkrubbor o. dyl. har man avsevärt större möjligheter att verkställa en rättvis fördelning mellan olika delar av landet och utöva kontroll över att utdelade medel verkligen komma till användning på sätt som åsyftats. Såvitt utskottet kunnat finna kan därför någon befogad anmärkning icke framställas mot tillämpningen i fråga om utdelande av understöd ur arvsfonden till barnrika familjer. Utskottet vill erinra, att frågan om hjälp i olika former från det allmännas sida åt barnrika familjer varit föremål för behandling av befolkningskommissionen; i detta hänseende har kommissionen bl. a. framlagt förslag om barnbeklädnadsbidrag ävensom familjeunderstöd i stället för fattigvård till vissa barnrika familjer (Stat. off. utr. 1938: 7). Uppenbart synes vara att en lösning av nämnda, ur sociala och befolkningspolitiska synpunkter synnerligen betydelsefulla fråga icke bör sökas genom ändrad disposition av arvsfondens medel.

Vad åter angår frågan om utdelande av bidrag ur arvsfonden till studier och yrkesutbildning framgår av tabell II att den årliga utdelningen ur fonden för dessa ändamål fått alltmer ökad betydelse. Vilka principer som därvid

Utskottet.

tillämpats torde framgå av vad i utskottets redogörelse upptagits. Enligt utskottets mening synes anledning saknas att genomföra någon ändring i dessa principer. Någon prövning från utskottets sida, huruvida i något enskilt fall understöd ur fonden bort utgå ehuru ansökan därom avslagits, kan givetvis icke komma i fråga.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 3 mars 1939.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Karl Emil Johanson, Wagnsson*, Eskhult, Branting, Karl Johan Olsson, Brandt och Anton Svensson*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist, Lindqvist, Hedlund i Östersund, Lindmark*, Olsson i Mellerud, Gezelius, Berg och Werner i Höjen**.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Karl Johan Olsson, Olsson i Mellerud och Gezelius* beträffande motiveringen till utskottets hemställan.
